

НА ДОХОДЪ РУС. НАР. ФОНДУ ВЪ АМЕРИЦЪ.

Коротка Исторія Руси

— до —

зруйнованя Запорожской Сѣчи.

Ж. С.

Цѣна 10 центовъ.

1904.

Зъ друкарнѣ „Свободы“, 209 Linden str., Scranton, Pa.

Початокъ рускои державы дуже давній. Уже въ 600 р. по Рѣздвѣ И. Христа грецкіи и иньші : ѣтописецѣ згадують про Русь. Головнымъ рускимъ мѣстомъ бувъ Кіѣвъ, положеный надъ великою рѣкою Днѣпромъ. Першимъ рускимъ княземъ, за котрого знаємо децо певнѣйшого, бувъ Олегъ. За него розповѣдають, що бувъ дуже хоробрий и воювавъ щасливо изъ Греками. Про его смерть склавъ ся дивный народный переказъ. Кажуть, що ворожбитъ заповѣвъ ему, що причиною смерти буде его улюбленый, боевый кѣнь. Князь приказавъ заперти коня въ стайни и нѣколи его не уживавъ. По якимсь часѣ кѣнь здохъ и падлину вывезли на поле. Коли зъ воєнного походу вернувъ Олегъ до Кієва та довѣдавъ ся, що кѣнь згинувъ, ставъ насмѣвати ся зъ ворожбита та казавъ показати собѣ мѣсце, де лежавъ кѣстякъ зъ коня. Коли прійшовъ на указане мѣсце, зъ наругою копнувъ кѣньскій черепъ. Та въ тѣй хвили выповзла вѣдти гадюка и вкусила князя, вѣдъ чого вѣнь и умеръ. И такъ мало ся словнити, що заповѣвъ ворожбитъ.

По смерти Олега княживъ Игорьъ. Вѣнь оженивъ ся зъ дѣвчиною изъ простого роду, Ольгою, котра припала ему до вподобы за свѣй розумъ та чеснѣсть.

Сей князь погибъ лютою смертію вѣдъ Деревлянъ. При-

вязали его до верхковъ
двохъ деревъ за ноги и
розѣрвали на двоѣ.

По нѣмъ княжила вдова
Премудра Ольга, названа
такъ задля великого розуму.
Она була першовъ христі-
янськовъ княгиневъ на Руси
и церковь почитає ея яко
святу. За нею основала ся
перша христіянська церковь
св. Іліи у Кієвѣ.

Коли подрѣсь сынъ св.
Ольги, Святославъ, она пе-
редала ему княжій престолъ.
Помимо намовы матери, вѣнъ
не хотѣвъ охрестити ся.
Святославъ бувъ князь хо-
робрый и цѣлый часъ во-
ювавъ зъ ворожими сусѣ-
дами. Погибъ у бою зъ
Печенѣгами.

По нѣмъ наставъ кня-
земъ его сынъ, а внукъ св.
Ольги, Володимиръ. Вѣнъ
завоювавъ нынѣшну Гали-

Свята Ольга.

чину, котра звала ся тодѣ Червоною Русею, бо головне мѣсто

у той руской земли було тодѣ Червень. Такъ само сполучивъ вѣнъ и другіи рускіи племена підъ своею рукою. Але найбільше вславивъ ся вѣнъ тымъ, що охрестивъ цѣлу Русь, а то 1-го ст. ст. серпня 988 р.

Передше Русины були поганями и поклоняли ся огневи, сонцю и т. п. Найстаршимъ богомъ узнавали Перуна, бога громовъ и огню. Сонце звали Дажбогомъ; крѣмъ того вѣрили въ Ладу, русалки и такіи иншіи лѣсовіи, польовіи та водянніи божки и богиніи.

Мудрий Володимиръ познавъ недерѣчнѣсть поганьства та пославъ розумныхъ людей шукати за правдивою вѣрою. По всѣхъ краяхъ розбійшли ся посылы та вернули изъ тымъ, що найкрасша

Св. Володимиръ Великій.

вѣра, вѣра грецка, християньска, яку познали въ Царгородѣ. Невдовзѣ потѣмъ выпала вѣйна Руси зъ Греками. Володимиръ облягъ мѣсто Корсунъ и зложивъ обѣтницю, що охрестить ся, коли здобуде мѣсто. Колижъ се ему повело ся, пославъ пословъ до грецкихъ цѣсарѣвъ, щоби вѣддали му за жѣнку свою сестру Анну, а вѣнъ готовъ охрестити ся. Урадованіи

цѣсарѣ радо пристаѣли на се и такъ охрестивъ ся Володимиръ а згодомъ и весь рускій народъ, на рѣцѣ Днѣпрѣ, у мѣстѣ Кіевѣ.

Володимиръ дуже любивъ простый народъ и запомагавъ щедро бѣдныхъ та нещасливыхъ. Яко князь бувъ мудрый и справедливый Проте Русины прозвали его Великимъ, а церковь величае го Святымъ.

Ярославъ Мудрый.

По его смерти подѣлилась Русь на удѣлы мѣжь его сыновъ. Але наймолодшій сынъ Володимира, Ярославъ злучивъ вновь разомъ усю Русь. Сей князь то оденъ зъ найславнѣй-

шихъ. Укрѣпивъ мѣсто Кіѣвъ, побудовавъ величаву церкву „Софійскій Соборъ“ и засновавъ багато шкѣль. Старавъ ся о ладѣ и просвѣту въ державѣ. Вѣнъ уложивъ першій писанный рускій законъ подъ назвою „Руска Правда“. За великїя заслуги для Руси, народъ прозавъ его Мудрымъ.

Ярославъ Мудрый умеръ въ 1054 р., подѣливши Русь помѣжъ сынѣвъ въ той способѣ, що найстаршій мавъ сидѣти въ Кієвѣ и звавъ ся великимъ княземъ, а всѣ иншія звали ся удѣльными.

Въ своимъ завѣщаню наказувавъ Ярославъ сынамъ, щобы жили въ згодѣ, бо иначе погублять и себе и руску землю. Але сыны не слухали вѣтцѣвскои волѣ, а заводили зъ собою вѣйны-усобицѣ, а на помѣчь закликали ворогѣвъ, дикихъ Половцѣвъ, зъ котрыми разомъ грабили и пустошили рускій край.

Спокѣй та ладъ наставъ на Руси доперва тодѣ, коли на кіѣвскѣмъ престолѣ засѣвъ внукъ Ярослава, Володимиръ Мономахъ (Однорець).

Вѣнъ сильною рукою збравъ усѣхъ князѣвъ до кupy и зъ ними почавъ вести вѣйну проти дикихъ Половцѣвъ. Въ богато битвахъ розбивъ ихъ силу и вѣдогнавъ далеко вѣдъ рускихъ границъ. Се бувъ побожный и справедливый князь, мудрый у радѣ, хоробрый на вѣйнѣ, дбавъ за хлѣборобѣвъ и мѣщанъ, хотѣвъ учинити Русь сильною и щасливою. Та на жалѣ княживъ не довго, бо всего 12 лѣтъ (вѣдъ 1113—1125 р.).

По его смерти князѣ зновъ розпочали мѣжъ собою сварнѣ, одній вели вѣйну зъ другими, а черезъ се занепадавъ край

та дѣливъ ся на що-разъ меньшій удѣлы. Тогда-то богато Русинѡвъ стало втѣкати изъ руйнованой князями Руси на пѡвнѡчь, де жили чудскій або фінскій племена. Рускїй пересе-

Володимиръ Мономахъ.

ленцѣ стали наvertsати той нарѡдъ до христовой вѣры и осѣли мѣжь ними.

Мало помалу сї чудскїй племена помѣшали ся зъ Русинами, а зъ тыхъ мѣшанцѣвъ повставъ окремый нарѡдъ, званый московскимъ, вѡдъ мѣста Москвы, котре згодомъ стало

столицею сеи землѣ. Найзначнѣйшія мѣста побѣчь Москвы були тамъ Володимиръ и Суздаль. — Внукъ Вол. Мономаха, Андрѣй Боголюбскій положивъ пѣдвалины пѣдъ Володимирско-Суздальске або Московске князѣвство. Въ 1169 р. вѣнъ напавъ и ограбивъ Кіѣвъ, и вѣдъ того часу упадає значѣне Кіева, матери всѣхъ рускихъ мѣсть, а пѣдносить ся значѣне Москвы.

Мѣжь тымъ на западныхъ рускихъ земляхъ повстає сильне князѣвство, пѣдъ назвою Червона або Галицка Русь, зъ престольнымъ мѣстомъ Галичь надъ Днѣстромъ. Праправнукъ Ярослава Мудрого, Володимирко, оснувавъ се князѣвство 1141 р. Его сыномъ бувъ Ярославъ Осьмомысль, що дуже дбавъ за хлѣборобство, торговлю и промысль. Однакъ сей княжій рѣдъ вымеръ скоро, и вже въ 1198 роцѣ ставъ княземъ въ Галичи Романъ, князь володимирско-волынскій. Вѣнъ прилучивъ до галицкого, князѣвство кіѣвске и ставъ дуже могучимъ во одаремъ. Вѣнъ полягъ въ бою зъ Поляками и тодѣ наставъ великій розладъ, бо сынъ его Данило бувъ ще малымъ хлопцемъ. Галичь переходивъ зъ рукъ до рукъ, до Угоръ, до Польщѣ, ба навѣтъ въ руки бояръ—панѣвъ рускихъ. Але скоро лише Данило пѣдрѣсь, ухопивъ керму державы въ свои руки и ставъ усюды заводити ладъ. Та саме на початку его панованя першій разъ з'явили ся Татары на Руси 1223 р. и побили рускихъ князѣвъ надъ рѣкою Калкою. Данило вернувъ зъ вѣйны, въ котрѣй дуже хоробро боровъ ся и ставъ дальше порядкувати рускїя sprawy. Вѣнъ злучивъ майже усѣ рускїя землѣ, а свою столицю перенѣсь зъ Галича до Холму, щобы бути гейбы въ серединѣ

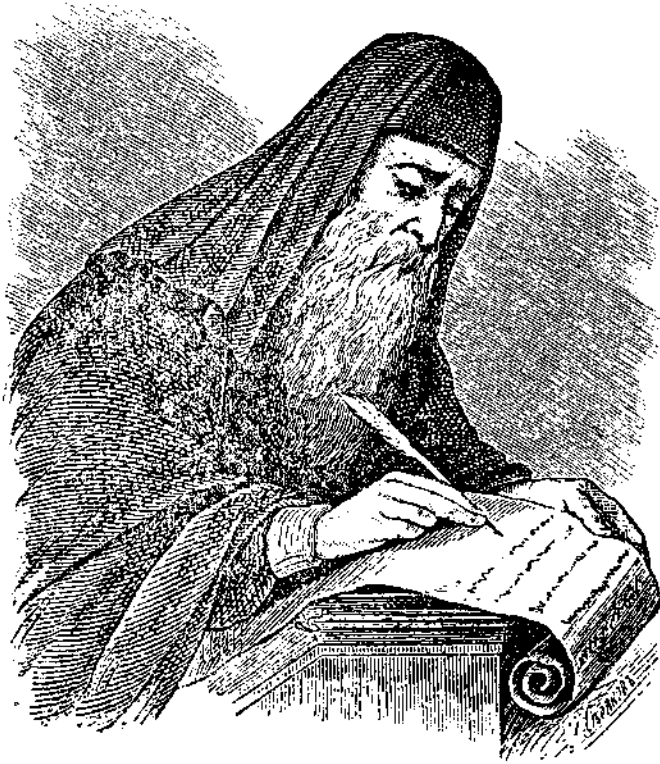

Ннязь Данило, король Руси.

свого господарства. Вѣнъ заложивъ мѣсто Львѣвъ, назване по имени сына, Льва, коло 1230 р. Невдовзѣ потѣмъ вдруге появилась страшна татарска орда пѣдъ проводомъ Батия и спустошила вперве суздальско-московске князѣвство, вѣдтакъ зруйновала Кіѣвщину, Галичину, Волинь та загаломъ увесь рускій край. Данило радъ-не-радъ мусѣвъ коритись Татарамъ. Однакъ се учинивъ вѣнъ поневоля, а въ серци рѣшивъ скинути гидке ярмо якъ найскорше. Дятого оженивъ сына Льва зъ дочкою угорского короля и почавъ переговоры зъ папою римскимъ, щобы папа завѣзавъ увесь християнскій свѣтъ до борбы зъ Татарами. Задля того вчинивъ Данило унїю зъ римскою церквою, а папа знова наградивъ Данила королѣвскимъ вѣнцемъ, котрымъ коронувавъ его папскій посоль на короля Руси. Однакъ на тѣмъ усю и скѣнчило ся. Коли обѣцяне християнске вѣйско не надходило, Данило зѣрвавъ зъ Римомъ та пробувавъ скрѣпити власну руску силу проти ворогѣвъ. Але Татары бачнымъ окомъ стерегли его замысли и ему не удало ся вызволити зъ пѣдъ татарской зависимости. За те успѣшнѣйша була его боротьба зъ дикими Ятвягами и Литовцями, що принесла ему чимало славы. Данило бувъ послѣднимъ рускимъ княземъ, що дбавъ щиро про добро русского народу, а притѣмъ такимъ, що з'умѣвъ усѣхъ Русинѣвъ держати у єдности и згодѣ. — По его смерти подѣлила родина спадщинну руску землю та небавомъ розпочались сварнѣ та усобицѣ, котрї довели до сего, що галицко-волинське князѣвство дѣстало ся пѣдъ владу Польщѣ и Литвы.

За князѣвъ бувъ оттакїй ладъ на Руси. На чолѣ стоявъ князь изъ своєю войсковою дружиною. Старшї зъ дружины

звались бояре. Въ каждой громадѣ были выборніи урядники, котрыхъ выбирало громадске вѣче. Вѣче скликавъ князь або старшій въ громадѣ вѣчевымъ дзвономъ на случай наглои потребности. На вѣчу рѣшали ся найважнѣйшій справы. — Вѣче было старше вѣдъ самого князя. Въ тыхъ давныхъ часахъ вже были на Руси школы, процвѣтала торговля, цвилло господарство и промыслъ, такъ, що чужій народы дивувались рускому богатству и казали, що руска земля плыве молокомъ и медомъ.

Преподобный Несторъ, рускій лѣтописецъ.

Ту стару давнину описавъ найлѣпше рускій, Кіевскій монахъ Несторъ, котрый є першимъ рускимъ лѣтописцемъ.

Коли Русь прійшла підъ владу Литовцѣвъ, Литва була ще поганською та дикою. Зъ того вийшло, що цѣла Литва стала дуже скоро рушити ся, бо Русины були людьми вповнѣ просвѣченими. Литовскій князь звали ся князями Литвы и Руси. На литовскѣмъ дворѣ говорили рускою мовою, а литовскій закони укладали рускій люде, и въ рускѣй бесѣдѣ. Тожъ Русинамъ жило ся дуже добре въ злуцѣ зъ Литовцями, а имена литовскихъ князѣвъ, якъ Гедимина, Ольгерда и Кейстута повиннй бутй дорогй кождому рускому серцю.

Не такъ жило ся тѣй части Руси, котру загорнувъ польскій король Казимиръ. Той король се початокъ чорной долѣ Галичины. Вѣнъ напустивъ на руску землю цѣлу череду рѣжнои язвы. Маючи любку, жидѣвку Естерку, впустивъ до своего краю жидѣвъ, котрыхъ прогнали всѣ другй християньскй державы. Найбѣльше ихъ всалашило ся на богату руску землю. Зъ жидами наплыло на Русь множество польскихъ монахѣвъ та монахинь, котрй стали силою обертати Русинѣвъ въ латиньство. Ксьондзы стали будувати польскй „косцьолы и каплички“, а король щедро обдаровувавъ ихъ несвоею, рускою землею.

Але долю цѣлои Руси, а при нѣй и Литвы занапастивъ цѣлковито литовско-рускй князь, Ягайло. Оженивши ся зъ гарною Ядвигою, королевою Польщѣ, пѣшовъ цѣлкомъ пѣдъ ладъ польскимъ панамъ та ксьондзамъ. Уже охрещенй по рускому обрядови, на имя Яковъ, давъ охрестити ся другй разъ Ляхамъ и принявъ имя Володиславъ. Вѣдступникъ и перевертенъ вѣдъ своеи вѣры и народу, ставъ теперъ завзятымъ борцемъ за латиньство та Польщу. Про ѣго лихй ха-

рактерьъ свѣдчить найлѣпше се, що свого рѣдного стрѣйка, Кейстута замордувавъ пѣдступомъ. Та проти ополяченя Литвы и Руси довго боролись другѣ литовскѣ князѣ, якъ Витовтъ,

Кѣвскѣ митрополитъ Петро Могила.

а по его смерти Свигригайло. Литовцѣ разомъ зъ Русинами выбрали собѣ князя, окремо вѣдъ Польщѣ, хотячи вѣ той спосѣбъ забеспечити свою вѣру и народнѣсть. Литва и Русь злучили ся зъ Польщею доперва за польского короля Жиг-

монта Августа въ 1569 р. на соймѣ въ Люблинѣ. Сей король рѣжними обѣщанками та ласками перехитривъ упертыхъ литовско-рускихъ вельможѣвъ, а тѣ за свои корысти продали Ляхамъ долю руского та литовского народу. Люблиньска унія се найбѣльше нещасте для Руси, але и Полякамъ обернулаеь она на безголове. Вѣдъ неи розпочинаеь борба Ляхѣвъ зъ Русинами; борба, котра завалила шляхоцку Польшу, борба, котра по нынѣшний день веде ся въ Галичинѣ.

Люблиньска унія принесла ось що Русинамъ: 1) крѣпацтво або панщину, котрой доси на Руси не було, бо рускї селяне були вольными горожанами, котрї платили лише державну данину. 2) Вѣдъ сеи унїѣ розпочинае ся мученича доба для руской церкви, такъ православнои якъ и унїяцкой. 3) Вѣдъ часу люблиньской унїѣ рускї вельможѣ и мѣщане покидають свѣѣ рускїй нарѣдъ и пристають до Ляхѣвъ. 4) Польскї паны загортають руску землю, а нарѣдъ на силу пѣдчиняють у панщизняну неволю. Однимъ словомъ Люблиньска унія се историчный розбѣѣ и рабунокъ руской землѣ хитрыми Ляхами. Напротивъ той насилы выступаютъ зъ початку значнї рускї люде и старають ся уратувати Русь вѣдъ польского потопу культурною борбою.

Князь К. Острожскїй и митрополитъ Петро Могила закладають рускї высокї школы, брацтва и бурсы для просвѣты землякѣвъ, въ тѣѣ думцѣ, що зъ тыхъ брацтвѣ и школѣ выйдуть ученї Русины, що з'умѣють постояти за рѣднїй край. Особливо Петро Могила дбавъ за се дѣло, высилаючи за границу способныхъ людей, щобы вивчили ся на добрыхъ учителѣвъ. Изъ тыми людьми засновавъ вѣнѣ у Кїевѣ руску

академію, зъ котрой вийшло багато вченихъ, знаменитыхъ мужьвъ. Академія стала огнищемъ, зъ вѣдки розходило ся свѣтло не лише на Руси, але й въ Московщинѣ. Однакъ цѣла ся книжна робота не помоглабъ Русинамъ багато, колибѣ

Козакъ.

самъ нарѣдъ не ставъ въ оборонѣ своихъ правъ пѣдъ прапоромъ Козаччины.

Початокъ козацтва оттакій: Татарскій напады перемѣнили всхѣдну руску землю въ пустиню. Земля ся була саме най-

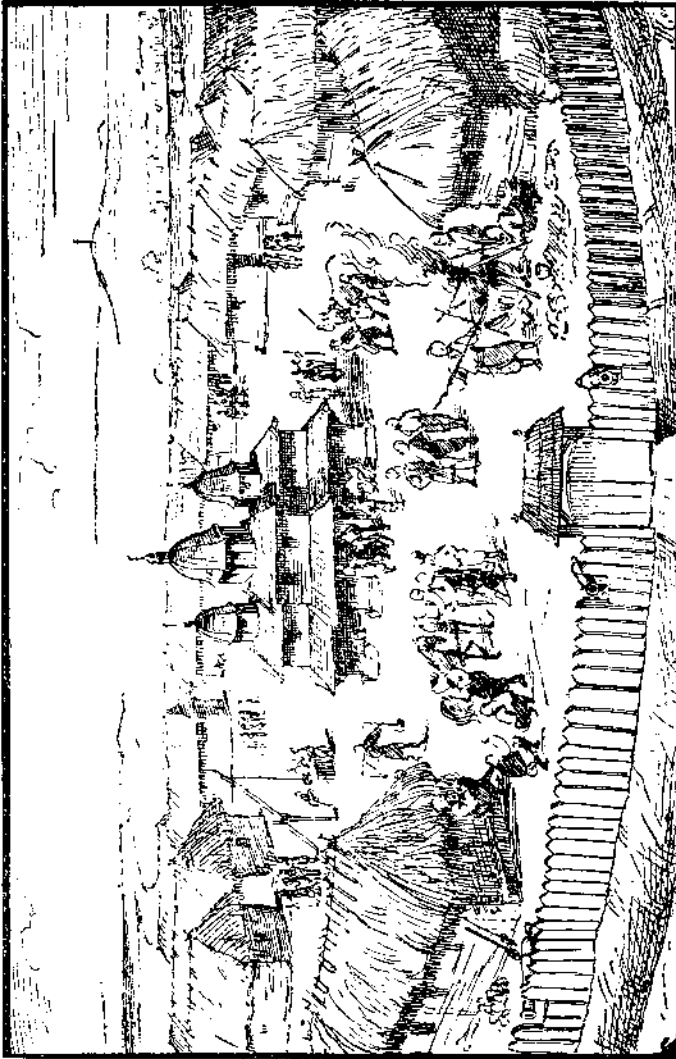
богатша изъ всѣхъ. Рускій та литовскій князь вѣдперли Татарѡвъ далеко вѣдъ рускихъ границъ, але опѡсля прійшли зъ Азій Турки та здобувши грецке цѣсарство, стали поручъ зъ Татарами непокоити рускій край. Дятого тѣ Русины, що мешкали на всхѡднѡмъ пограничю, мусѣли вести безнастанно зъ ними борбу. Ходивъ за плугомъ, а на плечи рушниця, при боцѣ шабля — оттакъ рускій хлѣборобъ чинивъ всѣляке господарске дѣло — всегда готовый до бою зъ хижими напасниками. Изъ тыхъ пограничныхъ рускихъ хлопѡвъ повстали першій козаки, котрѣ гейбы живымъ муромъ засланяли цѣлу Европу передъ татарско турецкими нападами.

Козаки були вповнѣ свободными. Самѣ выбирали собѣ старшого, котрого звали гетьманомъ. Польскій паны не смѣли до нихъ вмѣшувати ся. Имъ було выгѡдно ховати ся передъ Татарами за козацкими плечима та ще й боялись острои козацкои шаблюки, колибъ зачѣпили.

Крѡмъ тыхъ хлѣборобѡвъ-козакоѡвъ, повстае на Украинѣ ще другій рѡдъ Козакоѡвъ-Запорожцѡвъ. Основателемъ Запорожа мавъ бути Дмитро Вишневецкій, котрого нарѡдъ звавъ Байдою. На однѡмъ зъ островѡвъ Днѣпра, поза порогами, по якихъ Днѣпро сплывае въ Низъ, збудовали собѣ козаки изъ Байдою крѣпку твердиню, обезпечену валами и частоколами, що звала ся Запорожска Сѣчь, бо тамъ сидѣли козаки, якъ у засѣцѣ.

Запорожцѣ жили безъ жѣнокъ, якъ монахи. Мешкали въ Куреняхъ, а середъ сѣчи стояла церковь св. Покровы. Всѣ були рѡвнѣ, а що року выбирали собѣ старшину, котрого звали кошевымъ отаманомъ. Кождый Запорожець присягавъ

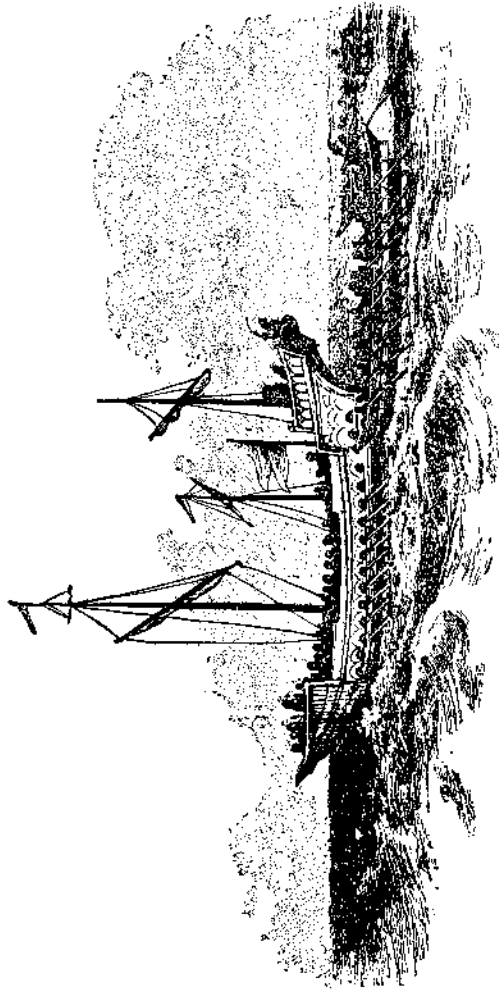
вѣрно служити рускому народови и вѣрѣ. Зъ першу козаки вели борбу выключно зъ Татарами та Турками, заступали

Запорожска Сѣчь.

христiянство передъ бисурманами, але коли, по люблинськѣй унiѣ, польскiй паны и ксьондзы стали заводити панщину та латинство на Руси, козацкiй списы обернули ся на тыхъ

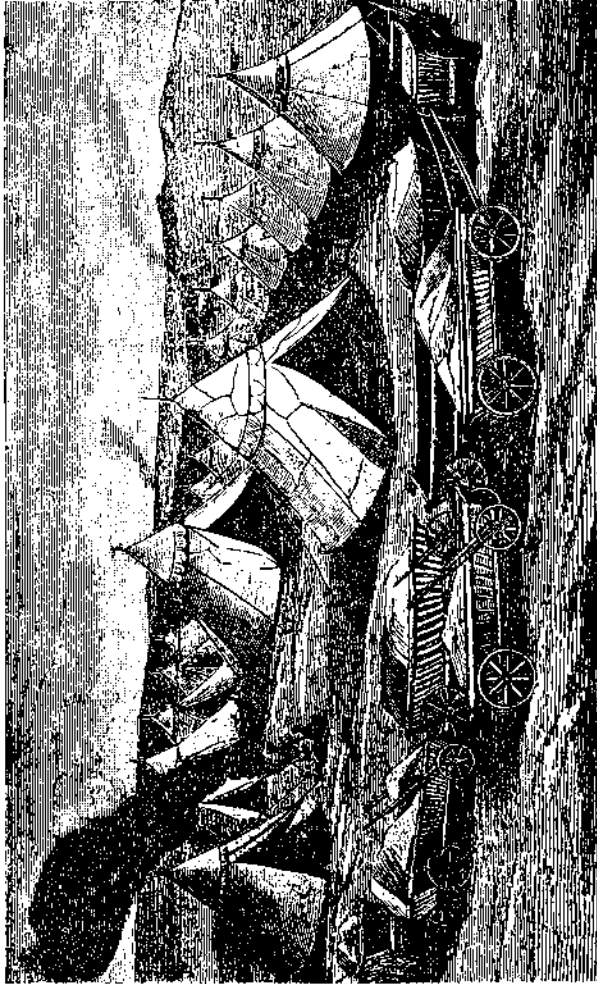
новыхъ враговъ. Подъ проводомъ атамановъ Косиньского и Наливайка козаки повстали проти Ляховъ. Але имъ не удадо са вызволити Русь-Украину, бо за ними не вставъ увесь

Козацка чайна и галера.

рускій народъ. Розбиті козаки схоронили ся на Запороже. Черезъ польске переслѣдоване Запорожска Сѣчь піднесла ся до великой силы, бо тугъ угѣкало богато руского народу, щобы схоронити ся передъ гнетомъ. Тутъ була найлѣпша

вѣйскова школа, котра гартувала у бояхъ зъ Турками та зъ
ляцкими заволоками.

Нозацкій таборъ.

Великою славою добуло Запороже черезъ военный походы
на Туркѣвъ та Москву пѣдъ начальствомъ гетьмана Петра
Конашевича Сагайдачного.

Се бувъ чоловікъ дуже просвѣченый и добрый полково-
дець. Вѣнъ вызволивъ тысячу Русинѣвъ зъ турецкою неволѣю и

оборонивъ цѣлый христiанскiй свѣтъ вѣдъ турецкои навалы, побивши 300.000 Туркѣвъ подѣ Хотинѣмъ зѣ малою горсткою козакѣвъ, бо всего 40.000.

Петро Нонашевичъ Сагайдачный.

Вѣнъ мавѣ велику думку, щобы сотворити Русь самостѣйною, та смерть перешкодила выконати сѣ пляны. Умерѣ

изъ ранъ, якій одержавъ підъ Хотиномъ. Въ своимъ завѣщаню цѣльй свѣй мастокъ записавъ на рускій народній цѣли, а головно на школы. Поляки боялись Сагайдачного и підъ его опѣкою лекше жило ся бѣднымъ людямъ. Поляки ще й могли ему бути вдячній, бо вѣнъ черезъ свѣй походъ на Москву, уратовавъ польского королевича. Але по его смерти польскій паны зачали зновъ газдувати по давному. Щобы нарѣдъ не мѣгъ утѣкати на Запороже, Ляхи збудовали надъ Днѣпромъ твердиню Кодакъ и поставили залогу, абы переймала утѣкачѣвъ. Але Запорожцѣ збурили сю крѣпость и перебили польскихъ жовнѣровъ.

Теперь польскій урядъ настановивъ комисарѣвъ, котрѣ мали наглядати надъ козаками, а тыхъ козакѣвъ, що не були въ Сѣчи, а газдували по селахъ, ставъ силувати до панщины. Крѣмъ того жидаы и ксьопды стали сунути на Украину та стали помагати руйновати край. Рускій церкви пѣшли въ аренду жидамъ, руске священство мусѣло декуды вѣдробляти панщину поручъ зъ мужиками. Нѣхто зъ Русинѣвъ не бувъ певный нѣ житя, нѣ мастку вѣдъ польскихъ розбишакъ-панѣвъ.

Що тодѣ дѣялось на Украинѣ, се ниѣ тяжко й повѣрѣти. — За пайменшу обиду панка всаджали Русина живцемъ на палъ, вѣшали, палили на вольнѣмъ огни, четвертували и т. п. А противъ всеи тои беззаконности не було для Русина нѣгде нѣякого права. Тожъ не диво, що рускій нарѣдъ разъ у разъ буривъ ся и пробувавъ вызволитись зъ пѣдъ ляцкои кормиги, Однакъ довго се ему не вдавалось. Не прѣйшовъ ще слухный часъ.

Сямъ рускимъ Мойсеємъ, що вивѣвъ нашъ народъ зъ польскои неволѣ, ставъ славный гетьманъ Украины, Богданъ

Гетьманъ Зеновій Богданъ Хмельницкій.

Хмельницкій. Самъ на собѣ зазнавъ вѣнъ великои кривды вѣдъ Ляхѣвъ. Польскій панокъ Чаплинскій забравъ безправно его маєтокъ а притѣмъ на смерть побивъ его малого сынка.

Колижъ Хмельницкій удавъ ся до суду та до короля, не найшовъ тамъ правды. Король сказавъ му: Маєшь шаблю, тожь невь добувай свого права. — По такѡмъ Богданъ пѡгнавъ на Запороже та розповѣвъ козакамъ про свою кривду, зазначуючи, що вѡнъ хоче доходити не лише кривды своєї, але цѣлого руского народа. Розбѣгли ся Запорожцѣ по всѣй Украинѣ—Руси та стали пѡдмовляти до повстаня проти польской насилы. Народъ радо слухавъ козакѡвъ та лишъ чекавъ на знакъ. А тымъ знакомъ була велика побѣда Хмельницкого пѡдъ Жовтими Водами, де вѡнъ такъ побивъ ляцке вѡйско, що не лишило ся навѣтъ такого, абы подавъ звѣстку про погромъ. Другій разъ розбивъ Ляхѡвъ пѡдъ Корсунемъ и забравъ до неволѣ обохъ польскихъ гетьманѡвъ, Потоцкого и Калиновского. По тыхъ великихъ побѣдахъ увесь рускій народъ вставъ до борбы зъ гнобителями. Поляки зѡбрали велике вѡйско и станули пѡдъ Пилявцами. Але коли почули, що козаки надходять, не чекали битвы, а розбѣгли ся якъ куры передъ яструбомъ. За ними скочила козацка кѡнница, а дѡгнавши вельможныхъ панѡвъ, стала сѣчи якъ капусту. По тѡмъ розбитю польской шляхты, цѣла Польша була пѡдъ ногами Богдана. Але вѡнъ не хотѣвъ ей заглады, бо гадавъ, що на мировѡй дорозѣ доконає решту, тымъ бѡльше, що королемъ Польщѣ выбрано Ивана Казимира, котрого пѡдпиравъ Хмельницкій. Вѡнъ гадавъ, що король, зъ вдячности за свѡй выбѡръ, полагодить руску справу. Але въ тѡмъ вѡнъ помылывъ ся, бо вневѡзѣ самъ король на чолѣ вѡйска пѡшовъ вѡйною проти него. Наступила велика битва пѡдъ Зборовомъ. Хмельницкій въ пухъ розбивъ польску силу и самого короля

Богданъ Хмельницкій пѣдь Зборовомъ.

мало не взявъ до неволѣ. Побачили Ляхи, що не остоять ся проти рускои силы тай стали жебрати о мирѣ. Хмельницкій приставъ и заключено договорѣ, котрымъ признали козакамъ ихъ право. Але простый нарѣдъ не бувъ задоволеный зъ той згоды, бо у нѣй не знесено панщины. И се бувъ великій блудъ Хмельницкого, що вѣнъ не постоявъ за тымъ, коли прецѣнь въ его войску бѣльше було хлопѣвъ анѣжь козаковѣ. Черезъ се Богданъ стративъ ласку у простого народа. Однакъ Поляки не додержали той умовы, яку зробили зъ гетьманомъ и вѣйна розпочала ся на ново. Опущеный черезъ простый нарѣдъ и зраженный Татарами, Хмельницкій, програвъ битву пѣдъ Берестечкомъ и мусѣвъ заключити нову угоду, котра цѣлкомъ була некорыстна для руского народу. Тогда то Хмельницкій навязавъ зносины зъ московскимъ царемъ и въ 1654 р., на Переяславской радѣ, прилучивъ Украину до Росіѣ. Московскій царь запоручавъ, що буде шанувати волю Украины, що всѣ уряды, войско, податки, будутъ пѣдъ зарядомъ гетьмана, що зноситъ ся панщина, та взагалѣ, що Украина се окрема держава въ унѣ зъ Московщиною. Але Москалѣ знали лишь обѣцати, а не додержати умовы. Ще за жия Хмельницкого почали ломати тую угоду. Богданъ видѣвъ, що зле и ставъ глядати за способами, абы вызволити ся зъ царского ярма, але смерть его славного сына Тимоша стала му на перешкодѣ. Зъ гризоты, що не довершивъ великого дѣла, не добувъ волѣ Руси-Украинѣ, Богданъ Хмельницкій померъ въ 1657 р., въ три роки по прилученю до Росіѣ.— Се бувъ великій и славный полководець, пѣднявъ до борбы увесь рускій нарѣдъ и зломивъ на всегда силу Польщѣ, та

Гетьманъ Иванъ Выговскій.

лише одного не зрозумѣвъ, а то, що підвалиною державы, головною силою въ народѣ, се чорнї, робучї руки. Колибы за Богданомъ цѣлый часъ стояли хлопы и мѣщане, вѣнъ змѣгбы бувъ вѣдбудовати давню волю и силу нашего народа.

По смерти Хмельницкого настала на Украинѣ велика „руина“. Повстали двѣ партїи — одна за згодою зъ Поляками, друга за Москвою. Дуже мудру угоду учинивъ зъ Польщею гетьманъ Иванъ Выговскїй въ Гадячи 1658 р. Украина мала звати ся Великимъ Рускимъ Князѣвствомъ и бути въ злуцѣ зъ Польщею, а у себе мали порядкувати усѣмъ самї Русины. Але народъ анѣ чути не хотѣвъ за Ляхѣвъ, а Выговского замордували пѣдступомъ Поляки, пѣдозрѣваючи, що имъ спроневѣривъ ся.

На его мѣсце выбрали гетьманомъ Брюховецкого, сторонника Москвы. Сей безхарактерный чоловѣкъ пасъ лише ласки московского уряду и впровадивъ вперве московскихъ урядникѣвъ на Украину. Обуренї козаки скинули его зъ гетьманства и вбили.

Дуже розумный и щирый для народу бувъ гетьманъ Петро Дорошенко.

Вѣнъ бачивъ, що нѣ Польща нѣ Росїя не є для насъ добра. Вѣнъ гадавъ пѣдчинити ся турецкому султанови, ' бо видѣвъ, якъ гарно розвиває ся Волощина пѣдъ турецкою опѣкою. За ту опѣку вѣнъ хотѣвъ платити данину султанови. Але въ рускомъ народѣ була велика ненависть до бисурманѣвъ и они не хотѣли пристати на Дорошковї пляны, хотъ самъ кїевскїй митрополитъ бувъ за злукою Украины зъ Туреччиною. Конецъ тымъ плянамъ положивъ Андрусѣвскїй договѣръ

(1667 р.), въ котрѣмъ Польша и Росія подѣлили ся Украинь, въ той способъ, що правобережна оставала при Ляхахъ, лѣвобережна при Москвѣ.

Гетьманъ Петро Дорошенко.

Ще разъ пробували Козаки добути волю Украинь подъ проводомъ гетьмана Ивана Мазепы, котрый злучивъ ся въ той

цѣли изъ шведскимъ королемъ Карломъ. Але черезъ зраду Туркѡвъ, царь Петро перемѡгъ Козакѡвъ и Шведѡвъ пѡдъ Полтавою (1709 р.). Мазепа умеръ небавомъ на чужинѣ въ Туреччинѣ.

Теперь царь, зломивши козацку силу, ставъ люто обходить ся зъ нашимъ народомъ. Завѣвъ панщину, заставлявъ народъ до тяжкихъ робѡтъ коло будовы Петербурга, де богато погибло зъ голоду та холоду. Проти того царского безправства протестувавъ заступникъ гетьмана Полуботокъ, але царь казавъ его вкинути до вязницѣ, а на Украину приславъ лютого генерала Веляминова, що облиравъ и каравъ безвинныхъ людей.

На правобережнѡй Украинѣ, котра була пѡдъ Польщею, не дѣялось лѣпше. Паны, жиды и ксьондзы поводились зъ народомъ, якъ зъ худобою. Противъ нихъ выбухло велике народне повстанє въ 1768 р. пѡръ проводомъ Залѣзняка и Гонты. Се повстанє называють гайдамаччиною або колѣѣвщиною. Гайдамаками звали ся тѣ люде, котрѣ зѡ зброєю въ рукахъ кидали ся на панѡвъ та жидѡвъ та вѡдомщували свои и народнѣ кривды. Се народне повстанє здушило московске вѡйско, котре пѡдступомъ упокло и повязало спячихъ гайдамакѡвъ. Гайдамацкихъ проводирѣвъ покарано жорстокою смертію.

Царяца Катерина велѣла зруйновати Запорожску Сѣчь, а остатного кошового отамана Кальнишевского, 84 лѣтного старця посажено на далекѡй пѡвночи Росіѣ въ темници Соловецкого монастыра, де вѡнъ мучивъ ся 26 лѣтъ. Частина козакѡвъ утекла зъ Сѣчи и поселила ся зъ початку въ ту-

Матѣрь Божа изъ молячими ся Запорожцями.

рецькѣй земли надъ Дунаємъ, а вѣдтакъ надъ рѣчкою Кубаню, надъ азовскимъ моремъ (Чорноморцѣ).

Такъ то упала послѣдна твердиня Украины, упала Сѣчь, котра черезъ кѣлькасоть лѣтъ боронила цѣлый христіянскій свѣтъ передъ Татарами та Турками, впало Запороже, котре всегда було готове боронити простый нарѣдъ передъ гнобителями.

Незадовго потѣмъ впала Польша а невѣ роздѣлились Прусаки, Австрія та Росія. И руску землю розкололи на двоє. Галичина изъ Буковиновъ та Угорска Русь дѣстались Австріи, а Украина зъ Подѣлемъ та Волынемъ пѣшла пѣдъ Росію.

Всѣхъ Русинѣвъ є теперь на свѣтѣ около 32 миліоны. Земля, яку замешкують Русины єсть такъ велика, якъ цѣла Австрійско-Угорска монархія. Руска земля одна зъ наибѣльше плодовирыхъ у свѣтѣ. Нашѣ наибѣльшѣ рѣки се Днѣпро, Богъ та Днѣстеръ. Нашѣ горы се Бескидъ або Карпаты. Наше море: Чорне Море. Найстаршимъ нашимъ мѣстомъ се Кіѣвъ, мати рускихъ мѣстѣ. Нашъ нарѣдъ бувъ найбогатшѣй та наибѣльше просвѣченѣй не лише помѣжь Славянами, але и мѣжь всѣми народами на свѣтѣ.

Се було колись, а нынѣ вѣнъ оденъ зъ наибѣднѣйшихъ та найтемнѣйшихъ нарѣдѣвъ. Наша вѣтчина, упала черезъ незгону и зраду. Пѣднесемо ся и будемо знова вольнымъ, славнымъ, великимъ народомъ, коли перестанемо служити во-рогамъ, а послужимо Руси щирымъ серцемъ усѣ, зъ пожертвованемъ ѣ самого жита!

Скорочено пѣсля Историі Руси,
выданя „Просвѣты“.